

**Maadtoej aeriep ie b̃aetijen aajkan
Máttoj árbb e boahhteáiggáj
Máttuid árbi boahhteáigái**

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Postboks 3
9735 Kárášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

Sámediggi 2021

Innhold

1 INNLEDNING.....	4
1.1 Bakgrunn for opprettelse av arbeidsgruppen	4
1.2 Arbeidsgruppens sammensetning	5
1.3 Mandatet for Sametingets arbeidsgruppe for árbediehtu	5
1.3.1 Arbeidsgruppens forståelse av mandatet.....	5
1.3.2 Avgrensning av mandatet	6
1.4 Begrepsavklaringer.....	6
1.4.1 Aerpiemaahtoe/árbbediehto/árbediehtu.....	6
1.4.2 Forvaltning og finansieringsordning	8
1.4.3 Organisering, roller og ansvar	8
1.5 Arbeidsgruppens arbeid	9
2 INNLEDENDE DRØFTING AV MANDATET	11
3 LOVGRUNNLAG OG INTERNASJONALE KONVENSJONER OG ERKLÆRINGER	14
3.1 Arbeidsgruppens vurderinger vedrørende vernet i norsk lovgivning og i internasjonal folkerett.....	15
4 ARBEIDSGRUPPENS DIALOG MED AKTUELLE AKTØRER.....	18
5 ARBEIDSGRUPPENS VURDERINGER	27
5.1 Spesielt om duedtie.....	28
6 ARBEIDSGRUPPENS FORSLAG TIL STYRKING AV ARBEIDET MED SÁM.....	32
6.1 SÁM nettverk	32
6.2 Sámi árbemáhttogáldu - Fagorgan SÁM-nettverk.....	32
6.3 Sametinget	33
6.4 Modell for organisering av SÁM	34
7 ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER	35
Referanser og lenker	36
Nettressurser:.....	37

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for opprettelse av arbeidsgruppen

I Sametingets budsjett for 2008 ble det for første gang avsatt midler til arbeidet med árbediehtu. Konkrete resultat av bevilgningen er rapporten til Sámi allaskuvla fra mai 2009 «*Rapport om grunnlag for forvaltning av dokumentert tradisjonell kunnskap*», og pilotprosjektet Árbediehtu ved Sámi allaskuvla i perioden 2009-11, og hovedprosjektet i 2012-15.

I budsjettårene 2012 til 2015 bevilget Sametinget midler til prosjektet Árbediehtoguovddáš – senter for samisk tradisjonskunnskap, ved Sámi allaskuvla. Prosjektet ble blant annet igangsatt for å ivareta oppfølgingen av árbediehtu-prosjektet. Sametingets mål var en etablering av et árbediehtu-senter som ressurs i forvaltning av naturressurser, for videreføring av samisk tradisjonskunnskap i barnehage, grunnskole og høyere utdanning og for tilgjengeliggjøring av kunnskapsgrunnlag for forskning. I avslutningsfasen av prosjektet ba Sametinget om en rapport fra Sámi allaskuvla som skulle skissere forslag for opprettelse av et senter for samisk tradisjonell kunnskap. Resultatet var «*Raporta 2-2015 Árbediehtu-guovddáš – forslag for opprettelse av et senter for samisk tradisjonell kunnskap*».

Begge de omtalte prosjektene ble avsluttet i 2015. I løpet av 2015 fikk sametingsrådet flere henvendelser fra aktører innen árbediehtu-feltet som ikke så seg fornøyd med Sametingets prioritering av prosjektene ved Sámi allaskuvla, og i særlig grad med planene om å opprette et senter for samisk tradisjonskunnskap. Sametinget vedtok derfor i budsjettet for 2016 å arbeide for å avklare grunnlaget for opprettelse av et permanent senter for samisk tradisjonskunnskap. Dette arbeidet skulle foregå i dialog med samiske museer, kulturinstitusjoner og Sámi allaskuvla. Som en oppfølging av Sametingets vedtak avholdt sametingsrådet i 2016, ett seminar og tre møter med aktuelle aktører.

I Sametingets plenum i desember 2016, la sametingsrådet fram en redegjørelse om arbeidet med árbediehtu. Redegjørelsen ble fremmet som en oppfølging av árbediehtu-prosjektene fra 2009-2015 og 2012-2015, og Sametingets vedtak om dialog med ulike aktører. Redegjørelsen viser til at aktørene i dialogen hadde vist vilje til samarbeid og ønsket å se framover. Ønsket var å vurdere organisering og oppgavefordeling. Det ble trukket fram at noen av hovedutfordringene er finansiering av arbeidet med árbediehtu og tilgjengeliggjøring av den. Aktørene ønsket videre en klargjøring av definisjoner, roller og organisering som resulterer i et konkret svar på utfordringene som ønskes løst. Sametingsrådet konkluderte i redegjørelsen med at det skulle nedsettes en arbeidsgruppe med formålet å utrede framtidig dokumentasjon, tilgjengeliggjøring og bruk av árbediehtu. Arbeidsgruppen skulle ha en helhetlig tilnærming til saksfeltet med hensyn til oppgaver, ansvar og roller for aktørene innenfor feltet.

På grunn av endringer i Sametingets politiske ledelse ble den framlagte redegjørelsen ikke drøftet av Sametinget i plenum. Etter valget i 2017 ble det igjen aktuelt å se på de problemstillingene som ble reist i redegjørelsen fra 2016, og i Sametingets budsjett for 2019 ble følgende vedtatt:

Sametinget nedsetter en arbeidsgruppe som i løpet av 2019 skal fremme forslag for det videre arbeidet med árbediehtu. Arbeidsgruppen settes sammen av fagpersoner fra institusjoner som har árbediehtu i sin portefølje. Det legges til grunn at arbeidsgruppen har dialog med aktuelle aktører innen árbediehtu.

Det ble ikke satt av midler til arbeidsgruppen før i revidert budsjett for 2019 – arbeidsgruppen ble derfor videreført til 2020.

1.2 Arbeidsgruppens sammensetning

Arbeidsgruppen ble oppnevnt av sametingsrådet i 2019, med følgende sammensetning:

Anne May Olli, RiddoDuottarMuseat, leder
Harrieth Aira, Árran, nestleder
Svanhild Andersen, Mearrasiida
Kjellaug Isaksen, Davvi álbmogiid guovddáš
Solveig Joks, Sámi allaskuvla

1.3 Mandatet for Sametingets arbeidsgruppe for árbediehtu

Arbeidsgruppens mandat ble fastsatt av Sametingsrådet 25.06.19:

Arbeidsgruppen for árbediehtu skal redegjøre for, og komme med forslag til fremtidig forvaltning av árbediehtu.

Arbeidsgruppen skal blant annet i sin redegjørelse foreslå en fremtidig organisering av árbediehtu og de ulike aktørenes roller og ansvar. Arbeidsgruppen skal også foreslå mulige finansieringsordninger for den fremtidige forvaltningen. Det legges til grunn at arbeidsgruppen har dialog med aktuelle aktører innen árbediehtu.

Sametingsrådets redegjørelse av desember 2016 er et av grunnlagene for gruppens arbeid.

1.3.1 Arbeidsgruppens forståelse av mandatet

Arbeidsgruppen tolker mandatet dit hen at oppdraget er å legge fram en rapport som foreslår hvordan arbeidet med árbediehtu skal organiseres i framtiden.

Arbeidsgruppens forslag skal redegjøre for, og omhandle forslag til fremtidig forvaltning av árbediehtu. Dette betyr at arbeidsgruppen vil foreslå en organisering av arbeidet med árbediehtu som gruppen finner er mest hensiktsmessig. Forslaget vil også omfatte beskrivelse av ulike aktørers roller og ansvar i forvaltningen av árbediehtu.

Mandatet legger til grunn at arbeidsgruppen skal ta utgangspunkt i sametingsrådets redegjørelse fra desember 2016. Arbeidsgruppen finner det naturlig at de to rapportene utarbeidet for Sametinget i 2009 og 2015 i forbindelse med árbediehtu-prosjektene, også er et grunnlag for arbeidsgruppens arbeid. Jf. referanseliste.

1.3.2 Avgrensning av mandatet

Arbeidsgruppens frist for å legge fram sin rapport var satt til 30. juni 2020, men på grunn av koronasituasjonen ble den forlenget til 06.04.21. Arbeidet er konsentrert om oppdraget arbeidsgruppen har fått fra sametingsrådet: foreslå organisering av forvaltningen av árbediehtu.

Arbeidsgruppen legger til grunn at oppdraget gjelder innenfor rammen «norsk side av Sápmi», gitt sammensetningen av arbeidsgruppen. Arbeidsgruppen vil imidlertid henstille Sametinget om å initiere til opprettelsen av et felles organ som jobber med árbediehtu på tvers av landegrensene.

Nøkkelordene i mandatet er etter arbeidsgruppens oppfatning *árbediehtu*, *forvaltning*, *organisering*, *roller*, *ansvar* og *finansiering*. Dette er hovedmomentene arbeidsgruppen vil konsentrere sitt arbeid rundt.

1.4 Begrepsavklaringer

1.4.1 Aerpiemaahtoe/árbbiediehtu/árbediehtu

I mandatet fra sametingsrådet brukes begrepet árbediehtu i betydningen samiske tradisjonelle kunnskaper. Begrepet árbediehtu (árbediedut i flertall) er et nytt begrep som oppsto i det samiske akademiet i begynnelsen av 2000-tallet (Porsanger 2011). Ifølge Jelena Porsanger viser begrepet til en kollektiv visdom, praktiske ferdigheter og teoretisk kompetanse som er utviklet og ervervet av det samiske folk gjennom århundrer for å livnære seg økonomisk, sosialt og åndelig (Porsanger 2011).

I samisk språk skilles det mellom *diehtu* som betyr å ha kunnskap om noe, og *máhttu* som betyr å ha kunnskap i noe (Guttorm 2011). Árbediehtu-prosjektet ved Sámi allaskuvla/Samisk høgskole valgte å bruke *árbediehtu*-begrepet i innsamlings- og dokumentasjonskonteksten i erkjennelsen av at innsamlet og oppbevart kunnskap ofte er kunnskap om noe istedenfor kunnskap i noe (Guttorm 2011). Vi tolker imidlertid vårt mandat til å omfatte også kunnskaper som inngår i dagens praksiser, med andre ord, kunnskaper som er kontinuerlig i bruk. Tradisjonelle kunnskaper i denne rapporten omfatter derfor både *máhttu* og *diehtu*. *Árbi* kan oversettes til arv, dvs. noe som blir overlevert. Tradisjonelle

kunnskaper blir også videreførte, men de er i tillegg fleksible og tilpasses behovet for slik kunnskap. Kunnskapene forstås da mer som en prosess enn et produkt, og kan ikke på en enkel måte fortolkes som et tingliggjort produkt (Cruikshank 1998).

Det tradisjonelle kunnskapsbegrepet er blitt differensiert gjennom flere betegnelser slik som lokalkunnskap, tradisjonell økologisk kunnskap og urfolkskunnskap. I boka "Den gang var det jo rikelig med fisk" om lokal kunnskap fra Porsanger og andre fjorder (Andersen og Persen 2011), stilles det spørsmål om hvordan lokal økologisk kunnskap kan styrke beslutningsgrunnlaget for fjordforvaltning. Lokal økologisk kunnskap fanger opp endringsprosesser i et langtidsperspektiv i motsetning til biologene som opererer med kortere tidsperspektiver (Eythórsson 2011).

Måten folk utøver sine tradisjonelle praksiser beror på hvordan man er opplært til å se seg selv i forhold til sine omgivelser. Lodden (jakt på ender om vår-vinteren i Guovdageaidnu) er et eksempel på en praksis som skiller seg ut fra den generelle småviltjakta i Norge. Mens sentrale myndigheter hevder at småviltjakt om høsten er etisk riktig, anser loddejeaddjit (andejegere) i Guovdageaidnu jakt om høsten for å være uetisk. De vil ikke være med på å jakte kyllinger som så vidt har lært seg å fly. Dette eksemplet viser tydelige forskjeller på utøvelse av en praksis. Men det kan også være vanskelig å oppdage at den samme praksisen utøves forskjellig. Laksefiske med stang kan være et eksempel på hvordan utøvelsen er forskjellig mellom en lokal fisker og en turist. Forskjellene ligger i måten folk forholder seg til laksen, elva og omgivelsene under fiske. I tradisjonell fiske f.eks. slippes ikke fanget fisk tilbake i elva. På samisk er det vanlig å høre folk si: «*diet guolli lei sutnje oidnojuvvon*» som kan oversettes slik: «fisken var tiltenkt hun/han». I et slikt relasjonsforhold mellom mennesket og laksen, kan det være vanskelig å tenke seg at laksen skal slippes ut (Joks 2015). Tradisjonell kunnskap må jobbe for at lokal tro, verdier og praksiser blir akseptert som et gyldig grunnlag for handling (Nadasdy 2003). Dette forutsetter imidlertid at forvaltningssystemer aksepterer tradisjonell kunnskap, og inkluderer det i sitt arbeid.

Snøsmeltingen startet seint våren 2020, og det førte til at vannstanden var høy når drivgarnsfiske i Deatnu/Tanaelva startet første juni. Først de siste 6 timene av den tillatte fisketiden for sesongen, hadde vannmengden sunket til ønskelig nivå. Faste og begrensede tidsrom for fiske, umuliggjør fiske når fiskeplassene er i čázis, dvs. at vannmengden er på et optimalt nivå. Folk tvinges også på elva når de tradisjonelt ville latt være. Foto: Lars Anders Sikku

I forvaltning av samisk tradisjonelle kunnskaper er det behov for å fokusere både på *diehtu* og *máhttu*. Dersom den tradisjonelle samiske kunnskapen skal overleve også i fremtiden, må kunnskaper holdes i hevd gjennom bruk. Det er gjennom bruken at tradisjonell kunnskap unngår å bli isolert, men kan virke i relasjoner til både mennesker, dyr og natur i sine omgivelser. Gjennom bruk videreføres tradisjonell

kunnskap mellom generasjoner. Det er altså ikke tilstrekkelig å diehtit/vite om, man må også máhttit/kunne. Det er gjennom bruk at tradisjonelle praksiser utvikler seg og fremstår som sedvanemessige praksiser. Samtidig må kunnskaper som ikke er i bruk til daglig dokumenteres og videreformidles, for slik å kunne tas i bruk igjen for revitalisering av kulturelle praksiser som står i ferd med å forsvinne, eller som har gått tapt. Tradisjonelle kunnskaper som ikke er i bruk, er også en viktig arv fra fortiden. Denne kunnskapen er med på å styrke identiteten til enkeltpersoner og samiske samfunn, og kan også ha betydning for samiske rettigheter og samfunnsforhold. Det er samtidig viktig å inkludere måter praksiser har blitt utøvd fordi det synliggjør etiske sider ved forvaltning av arealer i Sápmi.

I erkjennelsen av at forvaltningen av samiske tradisjonelle kunnskaper i hovedtrekk innebærer; bruk av tradisjonell kunnskap i dagens praksiser; overførte tradisjonelle kunnskaper som ikke er i bruk til daglig; måter de tradisjonelle praksisene utøves på, velger vi å bruke *sámi árbevirolaš máhttu* (SÁM).

Begrepet SÁM, saemie aerpiemaahoe/sámi árbedábálasj máhtudahka/sámi árbevirolaš máhttu, inneholder med andre ord overførte tradisjonelle kunnskaper både uten endringer og de som tilpasses eller endres gjennom bruk.

1.4.2 Forvaltning og finansieringsordning

Forvaltning og finansieringsordninger fremkommer slik i mandatet:

«Arbeidsgruppen for árbediehtu skal redegjøre for, og komme med forslag til fremtidig *forvaltning* av árbediehtu. ... Arbeidsgruppen skal også foreslå mulige *finansieringsordninger* for den fremtidige *forvaltningen*.»

1.4.2.1 Forvaltning

Forvaltning kan forstås som styring og administrasjon, og være en virksomhet som administrerer/forvalter gitte oppgaver.

1.4.2.2 Finansieringsordning

Finansieringsordning kan forstås som økonomiske midler som stilles til rådighet for å utføre gitte oppgaver. Å foreslå mulige finansieringsordninger for den fremtidige forvaltningen, innebærer å beregne balanse mellom oppgaver og ressurser, og vurdere alternative finansieringskilder for å dekke virksomhetens behov.

1.4.3 Organisering, roller og ansvar

Begrepene *organisering, roller og ansvar* fremkommer slik i mandatet:

«Arbeidsgruppen skal blant annet i sin redegjørelse foreslå en fremtidig *organisering* av árbediehtu og de ulike aktørenes *roller og ansvar*.»

1.4.3.1 Organisering

Organisering kan forstås som å sette i system, ordne og innrette. I denne sammenheng er det arbeidet som omhandler SÁM som skal settes i et system eller helhetlig organiseres.

1.4.3.2 Roller

Rolle kan i denne konteksten forstås som den funksjonen/oppgaven noe eller noen har i et system.

1.4.3.3 Ansvar

Ansvar kan forstås som en moralsk, økonomisk eller juridisk forpliktelse til å stå til rette eller sørge for at noe blir gjort.

1.5 Arbeidsgruppens arbeid

Arbeidsgruppen har avholdt ordinære arbeidsmøter, i tillegg til møter med aktører innen SÁM.

Oversikt over møter:

19.11.19 oppstartsmøte, Karasjok
14.01.20 arbeidsmøte, Alta
02.04.20 arbeidsmøte, Teams
13.05.20 arbeidsmøte, Teams
04.06.20 arbeidsmøte, Teams
26.08.20 arbeidsmøte, Teams
02.09.20 internt møte i arbeidsgruppa, Teams
07.09.20 møte med Sijti Jarng, Teams
09.09.20 møte med Saemien Sijte, Teams
11.09.20 internt møte i arbeidsgruppa, Teams
14.09.20 møte med Aajege språk- og kultursenter, Teams
15.09.20 møte med Røros museum, Teams
14.10.20 møte med Várdobáiki, Teams
16.10.20 møte med Sámi allaskuvla, Teams
19.10.20 møte med Deanu instituhtta, Teams
19.10.20 møte med Sámi arkiiva, Teams
21.10.20 møte med Villmarkscampen Dállágádden, Teams
30.10.20 møte med Duoddara Ráfe, Teams
05.11.20 møte med Árran, lokalt
09.11.20 møte med Ä'vv østsamisk museum og Tana-Varanger museumssiida, Teams
09.11.20 møte med Mearrasiida, lokalt
11.11.20 arbeidsmøte, Teams
13.11.20 møte med RiddoDuottarMuseat (RDM), lokalt
20.11.20 møte med Davvi álbmogiid guovddáš, lokalt
04.12.20 arbeidsmøte, Teams
14.12.20 arbeidsmøte, Teams
20.01.21 arbeidsmøte, Teams
03.02.21 arbeidsmøte, Teams
17.02.21 arbeidsmøte, Teams
03.03.21 arbeidsmøte, Teams

11.03.21 arbeidsmøte, Teams
17.03.21 arbeidsmøte, Teams
19.03.21 arbeidsmøte, Teams
26.03.21 arbeidsmøte, Teams
14.04.21 overlevering til sametingsrådet

Reindrift er en viktig kulturbærer for samisk kultur, dette gjelder også tradisjonell kunnskap. Reindriften er en bærekraftig næring som krever mye arealer, og tvinges stadig inn i interessekonflikter med andre som vil ta i bruk områder til hyttefelt, vindkraftverk og andre industriformål.
Foto: Anne May Olli

2 Innledende drøfting av mandatet

SÁM forsvinner daglig med kunnskapsbærere som trer ut av tiden. I tillegg har store endringer i samiske samfunn gjort sitt til at situasjonen for SÁM er alarmerende.

SÁM bevares gjennom bruk og praksiser som skjer i hjemmene, barnehagene, skolene og i utøvelsen av samiske tradisjonelle praksiser slik som f.eks. duodji, reindrift, fiske, jordbruk og sanking. SÁM er knyttet til personer og aktiviteter, og vil forsvinne dersom folk ikke lenger kan, eller slutter å utøve sine tradisjonelle aktiviteter. SÁM er viktig basis for samisk identitet og tilhørighet. Dersom SÁM forsvinner eller svekkes vil samiske samfunn bli fattigere, og kan føre til fremmedgjøring overfor egen kultur og tradisjon.

Det kan være ulike årsaker til tap av SÁM, blant annet:

- Samfunnsendringer som sentralisering, urbanisering, nye næringstilpasninger og nye næringer.
 - Eksempler:
 - Barn og ungdom er ikke lenger naturlig med på aktiviteter der SÁM overføres, fordi de ikke har anledning til å delta når aktivitetene foregår.
Årstidsavhengige og sesongbaserte aktiviteter innen SÁM medfører at dagens krav til tilstedeværelse i skole og arbeid hindrer deltakelse i aktivitetene
 - Ungdom flytter til urbane strøk for utdanning og jobb
 - Dagens mangfold av fritidsaktiviteter tar mye tid, slik at barn og unge ikke lenger deltar i aktiviteter som innbefatter utøvelse av SÁM
 - I dag er det for få organiserte fritidstilbud som innbefatter SÁM
 - Fiskeoppdrettsvirksomhet i fjordene på fiskeplasser og fiskemeder der tradisjonelt fiske har pågått
 - Manglende opplæringsarenaer for duedtie-duodje-duodji
 - Mekanisering og ny teknologi gjør SÁM overflødig, f.eks. innen fiskeri, jordbruk, reindrift og duodji
 - Manglende satsing på primærnæringer hvor SÁM utøves
 - Manglende satsing på sesongbaserte kombinasjonsnæringer og strukturelle endringer, har gjort det vanskelig å praktisere og leve av for eksempel fiske og jordbruk i kombinasjon
 - Strukturelle endringer har gjort det vanskelig å utøve og leve av kombinasjonsnæringer
 - Arealinngrep og arealdisponeringer der arealer for utøvelse av tradisjonell kunnskap forsvinner eller innskrenkes
- Eksisterende og nye lover, forskrifter, regelverk og retningslinjer, som hindrer tradisjonell bruk og utøvelse av samiske praksiser og medfører brudd i tradisjonene og tap av kunnskap knyttet til den tradisjonelle bruken/aktiviteten.

- Eksempler:
 - Reindrift - arealdisponeringer ved at anlegg til industriell virksomhet for eksempel gruvedrift, storskala turisme og såkalt grønn energi herunder vindkraft og kraftlinjer, gis forrang fremfor eksisterende bruk av området
 - Lodden - antallet ender som etter forskriftene er tillatt å høste under vårjakten, dekker knapt nok et fullverdig måltid for en familie
 - Laksefiske i vassdrag og fjorder – innskrenkning av tidsrom for tradisjonelt laksefiske medfører mindre tid til overføring av kunnskap mellom generasjoner, og kan ha negativ innvirkning for motivasjon til læring av tradisjonelt fiske
 - Fiskeoppdrett der oppdrettsanlegg plasseres på tradisjonelle fiskeplasser, og slik forhindres lokalbefolkningen i å utøve tradisjonelt fjordfiske og fiske til eget bruk
- Sektorisering, mens SÁM er helhetlig og sektorovergripende.
 - Eksempler:
 - Sametingets sektorvise organisering utgjør en utfordring med hensyn til å ivareta SÁM i saksbehandlingen. SÁM inngår i alle sektorer, og må derfor også organiseres slik at den i fremtiden blir et tema som inngår i alle områder av Sametingets virksomhet
 - Tilsvarende gjelder for kommunale, fylkeskommunale og statlige organer - hvordan ivaretar f.eks. fylkeskommunen og fiskeridirektoratet SÁM når det gjelder tillatelse til arealer for fiskeoppdrett, og hvilken rolle har Sametinget?

*Plukking av bær og andre vekster både for salg og til eget bruk er kulturelle praksiser med dype røtter i Sápmi. Slike kulturelle praksiser har gitt grunnlag for utvikling av rettighetsmessige og sedvanemessige forståelser om bruken av områdene, og de bidrar til bekreftelse av stedsidentiteter og slektstilhørighet. Slik fungerer tradisjonell kunnskap som grunnlag for forståelsen av hvem man er og hvor man hører til.
Foto: Harrieth Aira*

For at SÁM skal overføres til kommende generasjoner må den bevares gjennom fortsatt bruk, og så langt som råd er innsamles, dokumenteres og formidles. Det er vesentlig at nødvendige tiltak settes inn, slik at videreføring av tradisjonell kunnskap ikke stopper opp. Det er også viktig at samisk selvbestemmelse innenfor dette feltet ivaretas.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at Sametinget som samisk myndighet har det overordnede ansvaret for å utvikle en politikk som ivaretar SÁM. Det er ikke gjort pr. i dag. Slik arbeidsgruppen oppfatter Sametingets befatning med SÁM er den ikke basert på en helhetlig forståelse av dette kunnskapsfeltet, men er tvert imot preget av sektorisering, som medfører en fragmentert tilnærming til feltet. Sametinget er sektorisert med en hierarkisk administrativ avdelingsstruktur tilnærmet lik departementsstrukturen i Norge, men vi spør oss om en slik organisering passer for samiske samfunns behov og virkelighet.

Sametinget må ta initiativ til, utvikle og synliggjøre en klar politikk for ivaretagelse, bevaring og overføring av SÁM. I utvikling av politikken på området må prinsippet om at SÁM er lokal og fortsatt skal være det i fremtiden, være vesentlig.

3 Lovgrunnlag og internasjonale konvensjoner og erklæringer

Arbeidsgruppen har vært opptatt av at samisk tradisjonell kunnskap som del av en urfolkskultur er vernet i norsk lovgivning og internasjonal folkerett. I det følgende gis det en oversikt over gjeldende lovverk og internasjonale konvensjoner og erklæringer som Norge har forpliktet seg til å følge:

[ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater](#)

Konvensjonen gir bestemmelser om ivaretagelse av urfolkskultur. Dette omfatter også muligheten for videreføring av urfolkskunnskap gjennom praksiser.

[Konvensjon om biologisk mangfold](#)

Konvensjon om biologisk mangfold er en global avtale om bevaring, og om bærekraftig og rettferdig bruk av biologisk mangfold. Urfolks kunnskap om bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfold er anerkjent i konvensjonen.

[UNESCO konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven](#)

Formålet med konvensjonen er å verne og øke respekt for og kunnskap om immateriell kulturarv.

UNESCO.no sier følgende om immateriell kunnskap:

Språk, utøvende kunst, sosiale skikker, tradisjonelle håndverksferdigheter, ritualer, kunnskap og ferdigheter knyttet til naturen er eksempler på immateriell kulturarv. For mange folkegrupper er den immaterielle arven en kilde til identitet med forankring i historien. Filosofi, verdier og tenkemåter overføres gjennom muntlige tradisjoner, gjennom språk og andre former for ikke-materiell kommunikasjon, og utgjør samfunnslivets fundament.

Konvensjonen omtaler immateriell kunnskap som kunnskap som er overført fra generasjon til generasjon. Immateriell kunnskap er kunnskap som gir en følelse av identitet og kontinuitet, og som fremmer respekt for kulturelt mangfold og menneskelig kreativitet. «Vern» betyr i konvensjonen, tiltak for å sikre den immaterielle kulturarvens levedyktighet, herunder det å kartlegge, dokumentere, forske, bevare, verne, fremme, styrke og videreføre, særlig gjennom formell og uformell utdanning, samt gjenopplive de ulike sidene ved denne arven.

[UNESCO konvensjon om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk](#)

Konvensjonen «erkjenner betydningen av tradisjonell kunnskap som kilde til åndelig og materiell rikdom, herunder spesielt urfolks kunnskapssystemer, og denne kunnskapens positive bidrag til bærekraftig utvikling, samt nødvendigheten av å verne og fremme den på adekvate måter». (Sitat fra innledende kapittel i konvensjon om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk)

[FNs erklæring om urfolks rettigheter - UNDRIP](#)

Urfolkserklæringen omtaler urfolkskunnskap og retten til å bevare og videreføre den.

[Grunnloven §108](#)

Sikring og utvikling av tradisjonell kunnskap kan sees som en del av sikring og utvikling av samisk kultur og det materielle og immaterielle grunnlaget for samisk kultur, og er dermed beskyttet av Grunnloven.

[Lov om forvaltning av naturens mangfold \(naturmangfoldloven\)](#)

Konvensjon om biologisk mangfold ligger til grunn for og er nasjonalt implementert gjennom naturmangfoldloven. Loven skal verne om naturen også som grunnlag for samisk kultur.

[Plan- og bygningsloven](#) og [Forskrift om konsekvensutredning](#)

Plan- og bygningsloven (PBL) har bestemmelser om hvordan beslutninger om bruk av arealer innenfor en kommune tas, og hvilke hensyn som skal ligge til grunn. En av disse er sikring av naturgrunnlag for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv.

Konsekvenser av tiltak og planer etter PBL skal gjøres rede for. Hvordan og i hvilket omfang det skal redegjøres er definert i Forskrift om konsekvensutredning. Naturgrunnlaget for samisk kultur er en av faktorene som skal beskrives.

[Lov om barnehager](#), [Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa](#) og [Forskrifter til opplæringslova](#)

Barnehageloven pålegger barnehageeiere å ta hensyn til barnas kulturelle og språklige bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur. Videreformidling av tradisjonell kunnskap i barnehage er en viktig del av videreføring av samisk kultur.

Den samiske skolen skal legge til rette for at elevene får en opplæring med basis i samiske verdier og samisk språk, kultur og samfunnsliv. I samisk skole er det viktig å ha et allsamiskperspektiv og et urfolksperspektiv, og de skal legge vekt på materiell og immateriell kulturarv som tradisjonell kunnskap, duodji/duodje/duedtie og slekts- og familierelasjoner.

3.1 Arbeidsgruppens vurderinger vedrørende vernet i norsk lovgivning og i internasjonal folkerett

Arbeidsgruppen mener at på tross av lovgrunnlaget og den internasjonale folkeretten, blir SÁM ikke tatt med i beslutninger om inngrep, bruk og vern av natur- og kulturmiljø.

Samisk tradisjonell kunnskap skal i henhold til nasjonale lover og internasjonale konvensjoner, legges til grunn i forvaltningens saksbehandling hva gjelder bruk og vern av natur. Det er bemerket av blant annet Ellen Inga Turi og Inger Marie Gaup Eira (2016) at forvaltningens plikt til å innlemme tradisjonell kunnskap i kunnskapsgrunnlaget om bruk og vern av naturen, er begrenset til «i den grad den foreligger». Det kan se ut som om forvaltningen dermed oppfatter at man fritas for plikten til å

innlemme tradisjonell kunnskap, så lenge den ikke finnes i form av lett tilgjengelige skriftlige dokumenter. Det er problematisk at lovpålagte krav til forvaltningen om å ta hensyn til SÁM i saksbehandlingen, ikke alltid følges opp av ansvarlige myndigheter. Dette gjelder uansett om forvaltningen har tilgjengelig kunnskap om SÁM, eller når denne kunnskapen må innhentes. Det er derfor nødvendig å gjøre tradisjonelle kunnskaper mer tilgjengelig for forvaltningen, slik at forvaltningen ikke kan skjule seg bak at "kunnskap ikke foreligger".

I naturmangfoldloves § 8, 2. ledd skal myndighetene legge vekt på kunnskap som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet. Ifølge Line Kalak og Bjarne Johansen (2020) er tilknytningen til landområder og tradisjonell bruk av naturressurser avgjørende for urfolks videreføring av kultur og språk.

"Ivaretagelse av samisk kultur er ikke uttalt som naturmangfoldlovens formål, men at ivaretagelse av naturmangfoldet ved hjelp av den unike kunnskapen som finnes i samisk kultur, derimot er et mål. Som ledd i dette er altså ivaretagelsen av samiske praksiser, kunnskap og terminologi en forutsetning." (Kalak og Johansen 2020).

Denne kunnskapen kan vanskelig opprettholdes dersom praksisen ikke videreføres. Kunnskapen lever gjennom praktisering, og derfor har også staten en plikt til å støtte opp om slike tradisjonelle praksiser. Dette følges også av FNs biomangfoldkonvensjon, artikkel 10 c som Norge er forpliktet av.

Oter ble totalfredet i 1982. Oteren var utryddet i Sør-Norge, men etter 40 år med fredning er den fortsatt ikke helt tilbake i sør.

Konsekvensen av totalfredningen var at et samisk kultur- og tradisjonselement ble gjort ulovlig selv om arten ikke var utryddet i samisk område. Oterpelsen er et viktig element i den tradisjonelle vinterlua til Karasjok-menn, og i dag brukes som oftest fuskepels som erstatning. Også kunnskapen om hvordan oterpels tradisjonelt skal behandles er dermed kunnskap som ikke blir overført til nye generasjoner.

Foto: Anne May Olli

Arbeidsgruppen mener at det er særlige svakheter ved håndhevingen av lovverket og internasjonal folkerett så lenge SÁM ikke ligger til grunn for beslutninger. Det er et paradoks at det ofte er et sterkt vern for kulturminner, mens det ikke finnes vern der SÁM praktiseres i dag. Et eksempel er at det ved etablering av anlegg for fiskeoppdrett ikke er vern for tradisjonelt fiske, mens kulturminner på land kan føre til at landfester må flyttes.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at så lenge det ikke fører til reaksjoner å bryte fastsatte krav i lover og konvensjoner hva gjelder SÁM, vil det heller ikke skje en tilfredsstillende utvikling på området. Samiske kulturminner er ivaretatt gjennom kulturminneloven, og det bør vurderes lignende ivaretagelse av SÁM. Arbeidsgruppen mener som nevnt at det er Sametingets ansvar å utvikle en politikk som ivaretar og sikrer SÁM, herunder å vurdere om det bør opprettes en form for tilsyn og kontroll for at lover og konvensjoner følges opp med hensyn til SÁM. I dette ligger det også å ha en gjennomgang av øvrig lovgrunnlag med sikte på vern av samisk tradisjonell kunnskap, slik at forpliktelser i internasjonale konvensjoner reelt sett blir ivaretatt og implementert.

4 Arbeidsgruppens dialog med aktuelle aktører

I arbeidsgruppens mandat er det lagt til grunn at arbeidsgruppen har dialog med aktuelle aktører innen SÁM.

På Sametingets hjemmeside ble det publisert en artikkel der arbeidsgruppen ba om innspill fra aktører som jobber innen feltet SÁM. Interesserte ble bedt om å kontakte arbeidsgruppens medlemmer direkte via e-post eller telefon.

I tillegg ble aktører innen SÁM invitert til digitale møter med arbeidsgruppen. Noen av aktørene responderte ikke på invitasjonen.

Arbeidsgruppen har hatt følgende møter med aktuelle aktører innen SÁM:

Sijti Jarng, Aarborte/Hattfjelldal, 07.09.20:

Sijti Jarng er organisert som en stiftelse. Senteret er et viktig samlingssted for samer i området, og har en omfattende virksomhet lokalt blant annet med ukentlig duodji-kveld. Senteret har egne rom for utøvelse av myk og hard duodji.

Sijti Jarng har kontinuerlig utstillinger og ulike prosjekter. Et eksempel er restaurering av gammer og bygninger. De samler inn stedsnavn og dokumenterer samisk lokalkunnskap. Sijti Jarng opplyser å ha svak økonomi. Flere prosjekter finansieres via Interreg. Senteret er nå i en oppbygningsfase for å få fast bevilgning fra Sametinget som språksenter.

Senteret ser andre institusjoner som komplementære til egen institusjon, og er opptatt av samarbeid og å gjøre hverandre gode. Utfordringene nå er å få ressurser til innsamling og dokumentasjon, og til å høyne kompetansen om dette. De mener dette haster fordi eldre kunnskapsbærere blir borte.

Saemien Sijte, Snåase/Snåsa, 09.09.20:

Saemien Sijte har siden 1980 jobbet med dokumentasjon av sørsamisk kulturarv – kunnskap om kulturminner og steder samlet inn av tradisjonsbærere. Saemien Sijte ser på SÁM som lokal kunnskap som bør ha lokalt eierskap. Senteret dokumenterer SÁM, fotografier og intervjuer. Saemien Sijte gir ut egne bøker og har formidlingsprosjekter.

Innen innsamling og dokumentasjon, har senteret ulike prosjekter som sløyd/språk, kurs, utgivelse av bøker og terminologiutvikling. Senteret har et godt samarbeid med andre institusjoner i sørsamisk område, noe som styrker dokumentasjonsarbeidet. De samarbeider også på nordisk nivå.

Innenfor forskning på SÁM ønsker Saemien Sijte at museene skal ha en sterk rolle, f.eks. under Sámi Allaskuvla.

I forvaltningen av SÁM ser Saemien Sijte at det er behov for større kunnskap og kapasitet med hensyn til digitalisering og arkivering. De mener det kunne ha vært nyttig med et senter som har kompetanse i etiske problemstillinger tilknyttet SÁM. De mener det er for trange økonomiske rammer til å få gjort det arbeidet som er nødvendig innenfor SÁM.

Røros Museum, Plassje/Røros, 11.09.20:

Røros museum har et fylkeskommunalt ansvar for det samiske i Sør-Trøndelag. Det samiske er en del av Røros historie og museet har mange oppgaver. Museene i området er konsolidert sammen fra 2013. Museumsarbeidet er avhengig av mye ekstern finansiering.

Museet samarbeider godt med andre sørsamiske institusjoner. Fordi det er et lite miljø, må man unytte de ressursene som finnes.

Museet forsker ikke, men er med på å få frem grunndata. Røros museums arbeid med SÁM er prosjektbasert, ettersom hvilke temaer som får finansiering. Dette gjelder kulturhistorie, historiske forhold og dokumentasjon av kulturminner.

Når det gjelder fremtidig forvaltning, mener Røros museum at nærhet til egen kulturarv er det viktigste. Eierskapet til egen kultur har mange fasetter, og skal kunne formidles. Det er mange besøkende, og derfor er det også viktig med en lokal formidlingsarena. For eksempel er et ressursenter for formidling, noe som burde vurderes. Koordinering og tilrettelegging for SÁM kan også være aktuelt i fremtiden.

Aajege språk og kultursenter, Plassje/Røros, 14.09.20:

Aajege har mange små og store prosjekter innen SÁM. De arrangerer kurs, spesielt innen duodji og annen tradisjonskunnskap. De publiserer også ulike hefter og har språkkurs.

Lokale duojárat hadde f.eks. ønsket seg en mønsterbank med ulike arkiverte mønstre. Det er sentrale etiske problemstillinger med en mønsterbank, som med all annen SÁM: hvordan samler man inn, hvem skal få tilgang og hvordan sikrer man at kunnskapen blir videreført?

Det sørsamiske området har interne varianter innenfor SÁM, og å standardisere SÁM for hele det sørsamiske området kan føre til at verdifull kunnskap går tapt. Aajege er opptatt av at kunnskapen er på det lokale nivået, og at den forblir der den hører hjemme. Formidling av SÁM må også først og fremst foregå lokalt.

Aajege ser utfordringen i at tradisjonsbærere innen språk og kultur faller fra uten at deres kunnskaper er dokumentert. Derfor haster det med enkelte prosjekt. Aajege har merket seg at det er mer interesse blant eldre enn blant unge, for deres aktiviteter.

Villmarkscampen Dállágádden, Øvre Tollådal, 21.09.20:

Villmarkscampen Dállágádden arbeider med å dokumentere pitesamisk kulturarv, og har den pitesamiske historien i sentrum.

De har registrert gammer og gammetufter, og restaurert bygninger. I tillegg har de bygd flere typer gammer og holdt kurs i gammebygging. De har også skiltet en tursti på pitesamisk.

Villmarkscampen Dállágádden eier flere museumsbygninger og har flere hundre bruksgjenstander utstilt, deriblant også mange krigshistoriske gjenstander. Villmarkscampen Dállágádden har behov for hjelp til vedlikehold av bygningene, og ønsker at Sametinget kan ta mer ansvar for det som er bygd opp. De ønsker å opprette en type vaktmesterstilling.

De er opptatt av formidling og har gjennom årene hatt mange skoleklasser på besøk. De har produsert flere bildeutstillinger.

De trenger hjelp i videreføringen av det arbeidet de har gjort til nå. De står foran et generasjonsskifte og er bekymret for videreføringen av sitt arbeid. De ønsker på sikt å komme inn under pitesamisk museum.

Várdobáiki, Skánit, 14.10.20:

Várdobáiki samisk senter er et samisk senter med mål om å videreføre samisk språk, historie, kultur og samfunnsliv.

Várdobáiki driver barnehage, museum og språksenter, i tillegg har de en helseavdeling som blant arrangerer helsetreff.

Innenfor SÁM arbeider de blant annet med stedsnavn fordi dette har vært etterspurt lokalt i regionen. Museet har samlet inn mye dokumentasjon innen kulturhistorie og immateriell kulturarv f.eks. er samisk idrettshistorie dokumentert. Innenfor duodji er det også stor aktivitet.

Várdobáiki har laget flere filmer som dokumenterer SÁM, f.eks. filmer om jordbruk og redskaper.

Senteret har arrangert kurs i bygningsvern, lafting, bygging av torv-sjå, gammebygging osv. Samisk terminologi er en viktig del av disse kursene.

Várdobáiki har gjennomført mange dokumentasjonsprosjekter, og mener det er et behov for utvikling og deling av kompetanse om metoder. I tillegg mener de at systematisering av SÁM må utvikles, gjennom f.eks. en databank. Várdobáiki er også opptatt av å formidle den kunnskapen de har samlet og dokumentert, slik at et større formidlingsprosjekt hadde vært ønskelig.

Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu, 16.10.20:

Sámi allaskuvla arbeider med revisjon av sin strategiplan, og SÁM vil fortsatt være en sentral del av den nye strategien. Allaskuvla har høy kompetanse på området SÁM, og SÁM gjennomsyrrer allaskuvlas virksomhet.

Allaskuvla har tidligere hatt tilbud om et studie innen SÁM. Høsten 2021 starter dette tilbudet opp igjen. Utdanningen i SÁM har vært svært populær, og er et komplekst fag med mye lokal variasjon. I tillegg til utdanningstilbudet gjennomfører Sámi allaskuvla et stort forskningsprosjekt hvor blant annet forholdet mellom SÁM og vitenskapelig kunnskap er tema, "Rievdan".

Sámi allaskuvla gjennomførte på oppdrag av Sametinget prosjektet Árbiediehtoguovddáš, som ble avsluttet i 2015. Prosjektets konklusjoner og anbefalinger ble ikke fulgt opp av Sametinget, noe allaskuvla har tatt til etterretning. Sámi allaskuvla er åpen for nye drøftinger og nye løsninger. Allaskuvla håper at erfaringer fra prosjektet og særlig utfordringene med å få til en omforent og samlende strategi for arbeidet med SÁM, ikke overskygger de positive mulighetene man har i Sápmi til å samarbeide. Samarbeid mellom samiske institusjoner er nødvendig når det kommer til å løfte SÁM som et viktig forskningsområde og som fag i både grunn- og høyere utdanning.

*Det samiske landbruket ligger i arktiske områder, som gir marginale vekstforhold. Næringstilpasningen er en form for **birgen**. Landbruket har gjennomgått en industrialisering på grunn av statlige krav. SÁM i dyrehold og matproduksjon forsvinner, når tradisjonelle metoder for drift ikke lengre er lovlig. F.eks. var det i 1959 155 leverandører fra Karasjok til Midt-Finnmark meieri. I 2020 er det kun fem melkebruk igjen. Foto: Anne May Olli.*

Deanu instituhtta, Fanasgieddi 19.10.20:

Deanu instituhtta, et kunnskapssenter for SÁM, ble grunnlagt for å dokumentere og systematisere tradisjonskunnskap i Tanavassdraget. De arbeider ut fra et holistisk syn på SÁM.

Deanu instituhtta har dokumentert SÁM over flere år, men det er et stort arbeid som gjenstår for å dokumentere tradisjonsbæreres kunnskap mens de fortsatt kan videreføre den. Det ligger mye kunnskaper i blant annet språket, som for eksempel ord og uttrykk knyttet til laksefisket. Deanu instituhtta har lagt stor vekt på formidling, og gir ut bøker via sitt samarbeidende forlag.

Deanu instituhtta har opplevd å få lite støtte fra Sametingets budsjett til sin virksomhet, men har fått noe midler via statsbudsjettet. De opplever at de blir stemoderlig behandlet, selv om dette er et samisk majoritetsområde. De mener dette skjer fordi den lokale kulturen ikke er like tilknyttet reindriftskultur som i andre samiske majoritetsområder.

Deanu instituhtta dekker et stort geografisk område som omfatter hele Tanavassdraget, også på finsk side. De mener SÁM som kunnskap skal samles og forvaltes lokalt. De savner likevel arenaer og felles ressurser som kan støtte den lokale samlingen av kunnskap.

Sámi arkiiva, Guovdageaidnu, 19.10.20:

Sámi arkiiva har det nasjonale ansvaret for å ta vare på samisk dokumentasjon innen arkivverket. Dette gjelder skriftlig materiale, stedsnavn, bilder, lydbånd, kart, digitale arkiv osv. Ansvaret innebærer at man tar imot materiale, bevarer det for fremtiden og formidler det videre til samfunnet.

Sámi arkiiva har materiale som hører inn under SÁM, f.eks. et joikearkiv. De har ikke egne dokumentasjonsprosjekt, men har ansvar for at det som finnes arkivert er forsvarlig arkivert både fysisk og etisk.

Samisk arkiv har til nå hatt størst fokus på Finnmark, men vil arbeide for å dekke hele det samiske området bedre. De vil derfor utvide samarbeidet med aktuelle institusjoner.

Samisk arkiv arbeider for at arkivmaterialet skal bli mer digitalt tilgjengelig, og er i likhet med resten av arkivverket i en lengre prosess med digitalisering av materiale, med de utfordringer det medfører.

Samisk arkiv vil gjerne ha samarbeid med samiske museer og andre institusjoner for å bygge opp arkivet videre. De ønsker også å være en tilgjengelig ressurs for sentre og institusjoner i Sápmi som trenger hjelp til arkivering, scanning, systematisering o.l.

Duoddara Ráfe, Moldjord, 20.10.20:

Duoddara Ráfe beskriver sin virksomhet som et politisk organ som ivaretar pitesamiske interesser på en rekke områder, språklig, kulturelt og politisk. De anser at de har et mandat fra Sametinget til å fylle denne rollen.

En hovedutfordring for Duoddara Ráfe er at området har en stor befolkning, og man vet ikke hvor mange pitesamer som bor der. Grunnen til det er at den lokale samiske identiteten er holdt skjult i flere generasjoner.

Duoddara Ráfe sitt største bidrag hittil har vært å bidra til utgivelsen av pitesamisk ordbok. De har også arrangert pitesamiske språkkurs.

Duoddara Ráfe savner en fysisk møteplass på Fauske hvor man kunne holdt kurs etc. De er opptatt av å samarbeide med institusjoner lokalt, både fylkeskommunen og Nord Universitet. De har begynt jobben frem mot Bodø som europeisk kulturhovedstad 2024.

Når det gjelder SÁM er de i gang med å lage et grunnlag for dokumentasjon, men først må de få møteplass og organisasjon på plass. Duoddara Ráfe mener at de bør få mer midler for å gjennomføre sine prosjekt.

Árran, Ájluokta, 05.11.20:

Árran Julevsáme guovdásj, er en stiftelse hvis formål er å være en nasjonal samisk institusjon som skal sikre, utvikle og videreføre lulesamisk kultur, språk og samfunnsliv. Árrans virksomhet foregår på fire basisområder: Mánájároj/Barnehage, Giella/Språksenter, Dávvervuorkka/Museum og Kulturhus/Drift.

De fleste prosjektene Árran jobber med, går ut på å inkludere SÁM i senterets virksomhet. SÁM inngår i forskningen som Árran deltar i eller initierer selv. De har gjennomført flere dokumentasjonsprosjekter der ritualer i forbindelse med konfirmasjon og begravelser, sosiale seder og skikker inngår. I tillegg har de blant annet dokumentert praksis i natur og samiske stedsnavn, fiske, fiskeplasser og tro og seder knytta til fiske, samisk mat og mattradisjoner og gjennomført et flerårig veiledningsprosjekt i duodje. Árran har også dokumentert salmer og sanger, ord og uttrykk, boplasser og fangstanlegg, og vil jobbe mer med muntlige tradisjoner, herunder stedsnavn. Det er dokumentert 200 pitesamiske stedsnavn i perioden 2011-2015, og disse er formidlet gjennom vandreutstilling på pitesamisk språk. Árran ønsker å gjennomføre langt flere dokumentasjonsprosjekter, men økonomi og kapasitet er til hinder for dette.

Árran har flere formidlingskanaler som basisutstillingene i museet, andre utstillinger, nettside, kultursti og krigsminnesti. I tillegg utgir Árran publikasjonene Bårjås, populærvitenskapelig tidsskrift og Tjálarájddo, vitenskapelig tidsskriftserie. Árran driver også forlagsvirksomheten som utgir ulike publikasjoner som kan knyttes til SÁM, eksempelvis heftet «Samisk mat for eldre». Árran arrangerer stadig seminarer og temakvelder.

Når det gjelder forvaltning mener Árran at det er ikke behov for flere organer på lokalt nivå, de må derimot knyttes sammen i arbeidet med SÁM. Ulike nettverk er en måte å gjøre det på. Forvaltning handler om funksjoner. Kan digitalisering løse koordineringsbehov? Økonomi og kapasitet til institusjonene må få et løft slik at SÁM kan prioriteres i framtiden.

Nuortalaččat – skoltesamene er kjent for sine perlebroderier. Skoltesamene høstet perlene midt på sommeren etter vårfloppen og hadde spesiallagde båter til formålet. De solgte perler, betalte skatt med perler og ga bort perler til den russisk-ortodokse kirken.

Elvemuslinger ble fredet i Finland i 1955 og i Norge i 1992. I dag brukes kunstige perler og glassperler i skoltesamiske perlebroderier.

Foto: Ä'vv Saa'mi mu'zei.

Ä'vv østsamisk museum, Njauddâm / Njávđán, og Tana og Varanger museumssiida, 09.11.20:

Tana og Varanger museumssiida består av 4 museer: Deanu musea, Várjjat Sámi musea, Ä'vv østsamiske museum og Savio-museet. Museene dekker forskjellige geografiske og kulturelle områder, mens Savio-museet er et rent kunstmuseum.

Når det gjelder SÁM ønsker de en større felles tenking angående dokumentasjon, samt en felles strategi. De ønsker en felles samisk forvaltning og et organ for SÁM over landegrensene. Kulturene krysser landegrensene, og det hadde vært lettere å arbeide dersom det fantes et samarbeidsorgan. Sametinget har ikke mange stillinger til museumsarbeid, og de ser derfor for seg et samarbeidsorgan etter modell av et direktorat, og norsk kulturråd.

I sitt arbeid for å videreføre kulturarven, må Ä'vv ofte over til finsk side for å hente nødvendig kompetanse om det østsamiske. Ä'vv har siden 2010 avholdt diverse kurs, blant annet tintrådkurs, skjortekurs, plantefarging, sisti-kurs, perlebroderi og språkkurs.

For fremtiden har de et ønske om å få bygd opp verktøy til museene som kan være nyttige for SÁM og dokumentasjonen av denne. De har behov for veiledere, og å få maler på hvordan dokumentasjonen kan foregå. Ä'vv ønsker en mulighet til å rapportere om dokumentert SÁM til en instans med ansvar for å formidle videre om hvor lokal dokumentert SÁM finnes.

Mearrasiida, Billávuotna, 09.11.20:

Mearrasiida (tidligere Sjøsamisk kompetansesenter) er en stiftelse etablert i 2002. Med utgangspunkt i stiftelsens formålsparagraf arbeides det med dokumentasjon og formidling av stedsnavn, samisk terminologi med vekt på ord og uttrykk relatert til sjø og fiske, lokal/tradisjonell kunnskap særlig om fjorder, samt kulturminner og lokalhistorie. Det er over flere år lagt ned mye arbeid i å utvikle et nettbasert formidlingssystem (meron.no) for tradisjonell kunnskap, stedsnavn og samiske ord og uttrykk.

I arbeid med tradisjonell kunnskap har Mearrasiidat deltatt i nettverk og forskningsprosjekter som Fávllis, UiT Norges arktiske universitet 2007–2011, og i prosjekt Árbodiehtu, Sámi allaskuvla 2008-2012.

Et viktig tema ved Mearrasiidat siden 2018 har vært båt, i form av prosjekter med bygging av små tradisjonelle båter – spissbåter/ spisser, og innsamling av samisk båterminologi. Kunnskapsoverføring er sentralt i dette arbeidet. Mearrasiidat ønsker å utvikle et båtsenter for båtbygging, digital formidling og undervisning om tradisjonelle små trebåter.

Mearrasiidat mener at behovet for tradisjonell kunnskap om fjordøkologi og bruk av fjorder i politisk og forvaltningssammenheng er aktualisert etter at naturmangfoldloven (2009) slo fast at også erfaringsbasert kunnskap skal legges til grunn i beslutninger om naturmangfoldet, i tillegg til vitenskapsbasert kunnskap. Dessuten vektlegges lokal deltakelse i en rekke nyere bestemmelser innen miljø- og samerett.

I drøftinger av SÁM sin plass på et overordnet nivå utenom de lokale områdene, mener Mearrasiidat at det må utvikles en desentralisert modell for forvaltning og koordinering av slik kunnskap.

RiddoDuottarMuseat, 13.11.20:

RiddoDuottarMuseat, RDM, er en museumsstiftelse som består av fire kulturhistoriske museer og kunstsamlingen Samisk Kunstmagasin. Sámiid Vuorká-Dávvirat (SVD) - Kárášjohka, Guovdageainnu gilišillju - Guovdageaidnu, Porsáŋggu musea - Leavdnja, Jáhkovuona mearrasámi musea - Jáhkovuotna, Sámi Dáiddamagasiidna - Kárášjohka.

RDM mener at tradisjonskunnskapen er holistisk – fra man henter ut materiale, bearbeidelse av materialet og til bruk av sluttprodukt og vedlikehold av det. RDM mener man må kunne faget for å kunne gjøre en god dokumentasjon av det, i tillegg til at man må kunne begrepene/terminologien.

RDM mener det er behov for en «verktøykasse», der man kan ha ulike maler for ulike metoder, da de ulike kunnskapsområder trenger ulike metoder for dokumentasjon og bruk. Bevaring av SÁM har stått på agendaen over flere tiår. Tidligere brukte SVD dyktige duojáre til vedlikehold og reparasjon av gjenstander. Etter hvert som forventningen om akademisk fagkompetanse innen konservering ble sterkere, har det blitt mindre og mindre aktiv bruk av duojáre til bevaringsarbeid på gjenstander.

RDM er av den oppfatning at når man deler tradisjonskunnskap, må man kunne forvente aksept og respekt. RDM er opptatt av at i tillegg til å dokumentere, bevare og bruke skal vi også beskytte vår tradisjonskunnskap. RDM foreslår en form for WIKIPEDIA, der alle selv kan skrive inn informasjon om SÁM. Slik kan det etter hvert vokse frem et stort oppslagsverk. Andre forslag baserer seg på informasjonssystemer utviklet i Australia.

SÁM må anerkjennes som kunnskap og derfor lettere bli prioritert, og arbeidet vil kunne bli tildelt de nødvendige ressurser. Ansvar for SÁM må formaliseres og løftes på et fagpolitisk nivå, slik at det blir et ansvarsområde som Sametinget og staten må ta.

Davvi álbmogiid guovddáš, Olmmaivággi, 20.11.20:

Davvi álbmogiid guovddáš / Senter for nordlige folk (DÁG) har et todelt oppdrag: å bevare, utvikle og styrke sjøsamisk språk og kultur i sitt virkeområde som er Nord Troms regionen, og å bidra til økt forståelse for nordlige urfolk gjennom kunnskapsformidling og samarbeid. DÁG står overfor store oppgaver innenfor systematisering, magasinering og arkivoppbygging av dokumenterte tradisjonelle kunnskaper.

På grunn av manglende ressurser må DÁG gjøre prioriteringer. De siste årene har senteret likevel utviklet et nettbasert formidlingssystem for SÁM. Videreutvikling av digitale system for formidling og forvaltning av materiell og immateriell kulturarv vil bidra til å gjøre kunnskapen mer tilgjengelig for alle som søker den.

DÁG holder til i et kystmiljø der småbruk, fiske og jakt tradisjonelt har vært livsgrunnlaget for menneskene. Dette favner alle områdene innenfor tradisjonell immateriell og materiell kunnskap, innenfor lokal ressursutnyttelse, og spesielle kulturelle særtrekk, der noe lever i beste velgående, og noe er forsvunnet. DÁG mener at i å forvalte SÁM ligger det en plikt til å dokumentere og formidle dens innhold, og synliggjøre sammenhengen mellom denne kunnskapen og den praktiske bruken av den. Mye er blitt borte, derfor er det viktig for DÁG å finne fram deler av kulturarven som bidrar til områdets samlede historie.

Innsamling og dokumentasjon av tradisjonell kunnskap ved DÁG foregår i praktiske, teoretiske og forskjellige digitale former. En utfordring fremover er å få formidlet en tydelig sammenheng mellom immateriell og materiell virksomhet slik at det kommer lokalbefolkningen til gode, og på måter som også er interessante for unge.

Sjøbåter har en uvurderlig betydning i sjøsamisk sammenheng, som i andre kyst- og fjordstrøk. I dag er plastbåter vanligst, men de seinere år kan man se en økende interesse for tradisjonelle trebåter. I Porsanger finnes det fortsatt noen få som kan bygge sjøbåter. Men dette er en håndverkstradisjon som er i ferd med å forsvinne, både i Porsanger og andre områder. Foto: Kjell M. Derås

5 Arbeidsgruppens vurderinger

Arbeidsgruppen har hatt dialog med ulike aktører innen SÁM, jfr. kap. 4. Dialogen viser at nærhet til egen kulturarv og lokal forankring av SÁM er viktig. Lokale institusjoner, foreninger, bygdelag og enkeltpersoner legger ned et uvurderlig arbeid for å dokumentere og formidle lokal tradisjonell kunnskap. Dette er arbeid som skjer på tross av svært begrensede ressurser til dokumentasjons- og formidlingsarbeidet. Noe av arbeidet innenfor SÁM er grenseoverskridende aktiviteter. Det grenseoverskridende samarbeidet er svært viktig i enkelte områder av Sápmi, og dette må utvikles videre.

I dialogen med aktørene ble SÁM først og fremst oppfattet som lokalbasert kunnskap. Aktørene er opptatt av at den lokale forankringen av SÁM må opprettholdes i en fremtidig forvaltningsmodell, og at rammebetingelsene for arbeidet med SÁM må styrkes. I arbeidsgruppas foreslåtte rammebetingelser ligger blant annet økonomiske rammer, rekruttering, samordning og kompetanseutvikling. Aktørene mente også at det burde finnes en oversikt over arbeidet som gjøres innenfor SÁM.

To av aktørene i dialogen skilte seg ut blant de som arbeidsgruppen møtte, Sámi allaskuvla og Sámi arkiiva. Mens de andre aktørene har en klar rolle innenfor det lokale arbeidet med SÁM, er Sámi allaskuvla og Sámi arkiiva nasjonale institusjoner. Sámi allaskuvla har ansvar for høyere utdanningstilbud og forskning innenfor SÁM, og Sámi arkiiva for bevaring, innsamling, digitalisering og formidling av arkivmateriale.

Arbeidsgruppen mener at de lokale aktørene har en sentral rolle innenfor det fremtidige arbeidet med SÁM, og at de er en selvsagt del av forvaltningen av SÁM. Sámi allaskuvla og Sámi Arkiiva er viktige statlige institusjoner i forskning, utdanning, bevaring og formidling av SÁM. Begge institusjonene har dermed sentrale roller innenfor arbeidet med SÁM. Det er derfor naturlig å knytte kompetansen til Sámi allaskuvla og Samisk arkiv opp mot lokalsamfunnene, samtidig som lokalsamfunnenes kompetanse vil være til nytte for alle parter. Sámi allaskuvla bør også være en naturlig samarbeidspartner i fremtidige prosjekter om ytterligere utvikling og forskning av SÁM. Sámi arkiiva med sin kompetanse i bevaring og formidling av arkivdokumenter, er også verdifull for lokale institusjoner.

Sametinget har en særskilt stilling når det gjelder implementeringen av samisk selvbestemmelsesrett, og SÁM er en av de mest sentrale kulturbærende elementer i samisk språk og kultur. Dette betyr at Sametinget har ansvar for å utvikle politikk på området, og ta de viktige prinsipielle beslutningene vedrørende SÁM på vegne av det samiske folket. Som en konsekvens av dette må Sametinget derfor prioritere arbeidet med SÁM.

Arbeidsgruppen ser med bekymring på utviklingen der samenes tradisjonelle kunnskaper i langt mindre grad enn tidligere, blir videreført fra en generasjon til den neste. I dag er det langt færre i Sápmi som har SÁM som basis for sitt hverdagsliv enn tidligere. Ei heller synes tradisjonell kunnskap

å være tilstrekkelig implementert i opplæringsinstitusjoner, utdanningsinstitusjoner og i politiske og administrative beslutningssystemer.

Arbeidsgruppen har i prosessen identifisert behov for et nytt nivå i forvaltningen av SÁM, i tillegg til de lokale aktørene og Sametinget. Aktørene har etterspurt en felles arena for kompetanseutvikling og deling av kunnskaper. De har også etterlyst en ordning som innehar en oversikt over dokumentert SÁM. I tillegg til behovene som de lokale SÁM-aktørene uttrykker, er det kommet fram et behov for at det legges til rette for at SÁM er tilgjengelig som kunnskap for forvaltningen i saker om bruk og vern av naturen, og for bruk i opplæring og utdanning.

På bakgrunn av dette har arbeidsgruppen konkludert med at det er nødvendig å etablere et nytt nivå i forvaltningen av SÁM som ivaretar oppgaver som i dag ikke blir ivaretatt. De lokale aktørene utgjør etter arbeidsgruppens oppfatning ett av de eksisterende nivåene i forvaltningen. Dette nivået skal sørge for innsamling, bevaring, dokumentasjon og formidling av SÁM, og de samiske museene har også ansvar for forskning der SÁM inngår. I tillegg er det naturlig at aktørene også inngår i forskningssamarbeid med forskningsinstitusjoner. Sametinget er det andre av de eksisterende nivåene og har ansvar for politikkutvikling og fastsettelse av rammer for SÁM. Det nye nivået arbeidsgruppen foreslår har som formål å ivareta de oppgavene som ikke blir ivaretatt i dag. Dette er nærmere beskrevet i neste kapittel.

Arbeidsgruppen har vurdert hvordan det lokale nivået kan styrkes, og har konkludert med at en desentralisert nettverksmodell vil kunne styrke aktørene faglig. I tillegg er det nødvendig at Sametinget prioriterer og styrker det lokale arbeidet med SÁM ved å tilføre økonomiske ressurser til det lokale nivået.

Arbeidsgruppen har når det gjelder det nye nivået i forvaltningen av SÁM, vurdert ulike former for organisering og tilknytning, og har konkludert med at det er behov for et nytt fagorgan som har en sterk tilknytning til de eksisterende aktørene innenfor SÁM. Arbeidsgruppen foreslår at Sametinget oppretter fagorganet og oppnevner styret for fagorganet, men Sametinget skal ikke ha instruksjonsmyndighet over organet. Fagorganet skal være en ressurs for de lokale aktørene innenfor SÁM.

På bakgrunn av disse vurderingene har arbeidsgruppen foreslått en modell for forvaltning av SÁM, beskrevet nærmere i kapittel 6.

5.1 Spesielt om duedtie

I dialogen med aktørene ble duedtie vektlagt som et særlig tema, fordi duedtie er en levende del av samisk kultur.

Ifølge Telemarksforsknings rapport F-rapport nr. 476 2019, retter ikke Sametingets målsettinger om duedtie seg mot kulturaspektet eller duedtie som kulturbærer, men mot duedtie som næring, inntjening, lønnsomhet og profesjonalitet (Løkka, Eng og Haugsevje 2019).

Arbeidsgruppen mener at tiden nå er moden for å rette søkelys også på kulturaspektet ved duedtie. I likhet med samisk språk, er duedtie samenes felles arv. Sametinget bør derfor ha et spesielt ansvar for å iverksette tiltak som viderefører denne arven. Duedtie som kultur, er en viktig basis for tilegnelse og utøvelse av SÁM, og representerer langt mer enn det enkelte duedtie-produktet. Duedtie er bærer av materiell så vel som immateriell kulturarv. Utøvelsen av duedtie er i stor grad basert på praktisk kunnskap som ikke så lett kan oversettes i ord. Duedtie er erfaringsbasert og håndbåren kunnskap.

For å bøte på forsømmelsen av duedtie som kulturbærer, må Sametinget utvide fokuset til også å gjelde kulturaspektet. Duedtie som grunnlag for identitet og ivaretaking av kulturarv, har i dag ikke tilfredsstillende ordninger finansiert av det offentlige. Det er derfor av stor betydning at det utvikles gode rammer og vilkår også for de kulturbærende dimensjonene ved duedtie.

Arbeidsgruppen foreslår på bakgrunn av dette at det opprettes duedtie-sentre som har i oppgave å dokumentere, bevare og fremme tradisjonell duedtie i tråd med UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.

Arbeidsgruppen viser til at de ulike språksentrene i Sametingets finansieringsordning har viktige oppgaver for ivaretaking, revitalisering og utvikling av samiske språk. Arbeidsgruppen foreslår en tilsvarende organisering når det gjelder duedtie. Det bør være et mål at det i løpet av en fireårs periode er etablert lokale duedtie-sentre basert på lokale initiativ, som Sametinget finansierer. Hvert duedtie-senter bør som minimum tilføres finansiering tilsvarende ett årsverk.

En viktig oppgave for duedtie-sentrene vil være å dokumentere, holde kurs, veilede og bidra til å ivareta og styrke SÁM innenfor duedtie. Sentrene kan være viktige arenaer for å utvikle duedtie-tradisjoner som i forforskningstiden ble borte, eller som i dag har fått liten oppmerksomhet. Eksempelvis viser de ulike aktørene til hvordan spørsmål om duedtie etterspørres av befolkningen. Dette gjelder både kunnskaper om duedtie, gáppte-tradisjoner og den immaterielle kunnskapen knyttet til duedtie.

Duodji er immateriell kulturarv og tradisjonskunnskap. Det å hente emner i naturen for å lage duodji-produkter er kunnskap som er ervervet gjennom bruk. Slik kunnskap er praktisk orientert kunnskap som i liten grad læres på skoler og studiesteder. Samtidig viser duodji hvordan natur og kultur er vevd sammen, og hvordan natur er en svært viktig forutsetning for opprettholdelse av kulturelle praksiser.

På bildet: pitesamisk duodji.

Foto: Harrieth Aira

På grunn av fornorskningspolitikken og andre samfunnsendringer har mange mistet kunnskap om duedtie i egen familie og slekt, og duedtie har slik sett i liten grad blitt videreført mellom generasjonene. Nå etterspørres slik kunnskap både hos samiske institusjoner, hos samiske enkeltpersoner og i sosiale medier.

Duedtie-sentrene kan bidra til å tette kunnskapshull og revitalisere duedtie der duedtie forsvant eller ble forlatt. Duedtie-sentrene kan også utvikle og revitalisere glemte kunnskaper, eller kunnskaper som er i ferd med å bli glemt. Videre kan duedtie-sentrene bidra til å dokumentere og videreutvikle slik kunnskap fra tradisjonsbærere som fortsatt har kunnskapen intakt. Dette innebærer en helhetlig forståelse av duedtie og ikke kun duedtie som næring, men også som materiell og immateriell kunnskap som arbeidsgruppen mener må prioriteres. Målet er ikke å utvikle duedtie kun som næring, men å ivareta og styrke SÁM innenfor duedtie.

Duedtie skal være grunnlag for samisk identitet og tilhørighet og den skal gjennom praksis bidra til kunnskapsoverføring. Behovene er særlig merkbare i minoritetssamiske områder der fornorskningspolitikken fikk sterkest fotfeste, og som bidro til å nærmest utslette sentrale deler av et folks kulturarv over to til tre generasjoner.

En viktig samarbeidspartner for duedtie-sentrene vil være stiftelsen Duodjeinstituhtta (DI). DI har en særlig viktig rolle innenfor duedtie og er i dag den eneste institusjonen som bistår næringsutøvere av duedtie med faglige råd. DI bistår i tillegg med råd overfor skoler, institusjoner og organisasjoner og andre i duodji-faglige spørsmål, og er støttespiller for lokale lag og foreninger som arbeider med duedtie.

DIs hovedmål er å fremme næringsutvikling med utgangspunkt i tradisjonell duedtie, for å skape økt sysselsetting basert på samiske duedtie-tradisjoner. DI har fra starten arbeidet som et overordnet

utviklings- og kompetansesenter for duedtie i hele Sápmi. DI arbeider også aktivt med å utvikle duedtie som tradisjon og kulturbygger og har veiledere innen duedtie og design, lokalisert i 6 regioner; 3 i Finnmark, i tillegg til Troms, Nordland og region Sør. (duodjein.no)

DI har som målsetting å fremme næringsutvikling med utgangspunkt i duedtie, mens duedtie-sentrene som arbeidsgruppen foreslår opprettet, skal innsamle, dokumentere, bevare og formidle tradisjonell kunnskap som kulturarv med basis i lokale initiativ. Likevel vil DI være en naturlig samarbeidspartner som kan bidra til at enkeltutøvere som ønsker det, kan etablere duedtie som næring. Den kompetanse innen duedtie som DI besitter vil utvilsomt komme duodje-sentrene til gode.

I tillegg til opprettelse av lokale duedtie-sentre, mener arbeidsgruppen at eksisterende lokaliteter og verksteder for duodji må oppgraderes. Det må også avsettes investeringsmidler til oppbygging av nye verksteder for duedtie-virksomhet på steder der dette ikke allerede er etablert.

6 Arbeidsgruppens forslag til styrking av arbeidet med SÁM

Arbeidsgruppen foreslår på bakgrunn av vurderinger beskrevet i kapittel fem, at det opprettes nettverk for SÁM-aktører. Nettverkene skal bidra til å styrke arbeidet med SÁM. Samarbeid og felleskap anses som nødvendig for å styrke SÁM-aktørene som i dag ofte står alene i arbeidet med SÁM.

Som støtte for SÁM nettverkene, foreslår arbeidsgruppen at det opprettes et fagorgan, Sámi árbemáhttogáldu/Sáme árbemáhttogáldo/Saemien aerpiemahtoegaaltije.

Arbeidsgruppen foreslår i tillegg at det etableres duedtie-sentre etter lokale initiativ i Sápmi for å ivareta duedtie som kulturbærer.

6.1 SÁM nettverk

Lokale aktører som har SÁM som et av sine arbeidsområder, utgjør et nettverk. Lokale aktører er samiske institusjoner, samiske organisasjoner og enkeltaktører som arbeider med SÁM.

Samiske institusjoner inviteres av Sámi árbemáhttogáldu til å påta seg etablering og ledelse av nettverk. Institusjonene som har påtatt seg denne rollen, inviterer deretter aktører til å delta i nettverket tilknyttet institusjonen. Nettverkene kan velge å organisere seg geografisk, tematisk, fagspesifikt eller lignende. Nettverket organiserer selv sitt videre arbeid.

Nettverkens oppgaver skal bestå blant annet av; utøvelse av SÁM, innsamling, bevaring, dokumentasjon og formidling av SÁM, samt deltakelse i og initiering av forskning.

6.2 Sámi árbemáhttogáldu - Fagorgan SÁM-nettverk

Sametinget oppretter og finansierer Sámi árbemáhttogáldu med eget styre. Sámi árbemáhttogáldu er et selvstendig rettssubjekt, som får sin finansiering direkte fra Sametinget. Sametinget har ingen direkte instruksjonsmyndighet, men kan gi styringssignaler gjennom budsjett og tildelingsbrev.

Sametinget oppnevner et styre på 5 medlemmer for Sámi árbemáhttogáldu.

Sámi árbemáhttogáldu skal ha minst 2 ansatte. De ansatte skal ha kompetanse innenfor SÁM, i tillegg til annen kompetanse som styret finner nødvendig.

De ansattes arbeidssted skal legges til en etablert samisk institusjon – språk- og/eller kultursenter, museum, Sametinget – som kan avse kontor til formålet. Hensikten er å åpne mulighetene for å rekruttere uten at kontorsted begrenser rekrutteringspotensialet. Digital kommunikasjon gjør at det ikke er nødvendig at ansatte samlokaliseres. Kontorplass skal opprettes i tradisjonelle samiske bosetningsområder der SÁM praktiseres.

Inntil styret for Sámi árbemáhttogáldu har ansatt sitt personale, ivaretar Sametinget sekretariatsfunksjonen for styret.

Sámi árbemáhttogáldu skal ha følgende oppgaver:

- Bistå i opprettelse og vedlikehold av nettverkene
- Forvalte aktivitetsstøtte til nettverkene
- Være bindeledd mellom nettverkene og Sametinget
- Være bindeledd mellom nettverkene og eksterne interessenter som barnehager, skoler, kommuner etc.
- Skal ha kunnskap om SÁM-aktørene i nettverkene og om eksterne interessenter
- Informere om SÁM-nettverk og Sámi árbemáhttogáldu sin virksomhet på en strukturert og regelmessig måte
- Vurdere og arbeide for digital formidling av SÁM
- Etablere faglige samarbeidsfora for SÁM-aktører
- Koordinere kompetanseutvikling for SÁM-aktører, herunder etikk og formidling
- Utarbeide veiledere og annet felles materiell
- Levere årsmelding til Sametinget
- Levere rapport til Sametinget hvert fjerde år om situasjonen for SÁM
- Forelegge saker av prinsipiell karakter eller politisk viktighet for Sametinget
- Vurdere forskningsbehov og initiere forskning i samarbeid med nettverkene

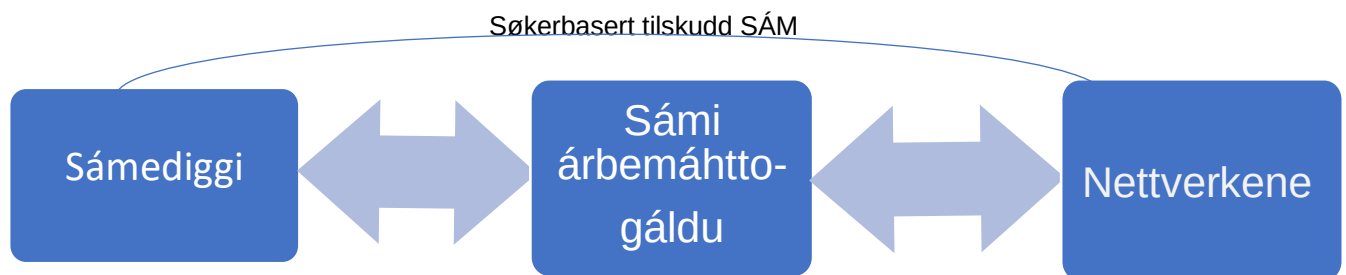
6.3 Sametinget

Sametinget skal:

- Finansiere nettverket for SÁM – midlene forvaltes av Sámi árbemáhttogáldu
- Finansiere Sámi árbemáhttogáldu - direktetilskudd fra Sametinget til Sámi árbemáhttogáldu
- Arbeide for å bedre kapasiteten innenfor SÁM
- Oppnevne styret for Sámi árbemáhttogáldu
 - Styret skal være bredt geografisk sammensatt, med minst en representant fra både lule- og sørsamisk område. Kjønnbalansen i styret skal ivaretas.
- Opprette og forvalte tilskuddsordning for prosjekter innen SÁM
- Arbeide for oppretting av digitalt informasjonssystem for SÁM jamfør kapittel 7 i "Rapport om grunnlag for forvaltning av dokumentert tradisjonell kunnskap" fra 2009

- Etablere duedtie-sentre for å styrke duedtie som kultur og immateriell kulturarv. Duedtie-sentrene etableres etter lokale initiativ. Det ytes etableringsstøtte etter søknad i 3 år, før duedtie-sentret tildeles direktetilskudd i Sametingets årlige budsjett
- Vurdere tilsyns- og kontrollordninger for å se til at forvaltningsorganer inkluderer SÁM i beslutningsgrunnlag i saker der det er lovfestet
- Arbeide for at forvaltningen ivaretar SÁM i sitt arbeid
- Samordne internt det sektorovergripende feltet SÁM
 - For å styrke politikkutviklingen
 - For å bygge kompetanse innad i Sametinget
 - For at eksterne interessenter finner adressater i Sametinget
- Avgi en melding hvert fjerde år om status og utfordringer på SÁM-feltet
- Arbeide for at Samisk parlamentarisk råd involveres i arbeidet

6.4 Modell for organisering av SÁM

7 Økonomiske og administrative konsekvenser

Med utgangspunkt i mandatet har arbeidsgruppen fremmet forslag om fremtidig forvaltning av SÁM. Forslaget innebærer at Sametinget i sitt budsjett må sette av til sammen **kr 8 100 000** for å sikre etablering av det nye forvaltningssystemet.

Tiltak	Beløp
<i>Styrets virksomhet - 5 medlemmer, 4 møter:</i>	
Honorar	150 000
Reiser	150 000
Utgifter i forbindelse med ansettelsesprosess	100 000
	400 000

<i>Sámi árbemáhttogáldu – første år:</i>	
Lønn og sosiale kostnader	1 700 000
Reiser	200 000
Husleie og inventar	300 000
	2 200 000

Aktivitetsstøtte til nettverkene – forvaltet av Sámi árbemáhttogáldu	1 500 000
--	------------------

Søkerbasert ordning for SÁM-prosjekter – forvaltet av Sametinget	1 000 000
--	------------------

Etableringsstøtte for duedtie-sentre	3 000 000
--------------------------------------	------------------

Referanser og lenker

Andersen, Svanhild og Persen, Sigvald (red) (2011): «*Den gang var det jo rikelig med fisk*». Lokal kunnskap fra Porsanger og andre fjorder. Sjøsamisk kompetansesenter, Indre Billefjord

Cruikshank, Julie (1998): *The social life of stories: Narratives and knowledge in the Yukon territory*, University of Nebraska

Eira, Inger Marie Gaup og Hætta, Anne Karen (2015): *Árbediehto-guovddáš - Forslag for opprettelse av et senter for samisk tradisjonell kunnskap*. Raporta 2-2015. Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu

Eythórsson, Einar (2011): Økologisk endring i Tanafjorden. I S. Andersen og S. Persen: «*Den gang var det jo rikelig med fisk*». Lokal kunnskap fra Porsanger og andre fjorder. Sjøsamisk kompetansesenter, Indre Billefjord

Guttorm, Gunvor (2011): Árbediehtu (Sami traditional knowledge) – as a concept and in practice. I J. Porsanger and G. Guttorm (eds.), *Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics*. Dieđut 1/2011, s. 59-73. Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu

Joks, Solveig (2009): *Rapport om grunnlag for forvaltning av dokumentert tradisjonell kunnskap*. Sámi Allaskuvla, Kautokeino

Joks, Solveig (2015): “Laksen trenger ro” Tilnærming til tradisjonene kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá området. UiT Norges Arktiske universitet, Tromsø

Kalak, Line og Johansen, Bjarne (2020): *Tradisjonell kunnskap og forvaltning av sjølaksefisket*. Dieđut 1/2020. Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu

Løkka, Nanna, Engh, Mari & Haugsevje Dahl, Åsne (2019): *Duedtie for framtida*. Evaluering av Duedtieinstituhitta og veilederordningen under Duedtieinstituhitta. Telemarksforskning, TF-rapport nr. 476, Bø

Nadasdy, Paul (2003): *Hunters and bureaucrats, Power, knowledge and aboriginal state relations in the Southwest Yukon*. UBC press. Vancouver, Toronto

Porsanger, Jelena (2011): The Problematisation of the Dichotomy of Modernity and Tradition in Indigenous and Sami contexts. I J. Porsanger and G. Guttorm (eds.), *Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics*, Dieđut 1/2011, s. 225-247. Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu

Turi, Ellen Inga og Eira, Inger Marie Gaup (2016): Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø og arealforvaltning i Norge i *Perspektiver til fremtidig areal- og miljøpolitikk i Sápmi*. Sametinget, Karasjøk

Sametingsrådetets redegjørelse om arbeidet med árbediehtu, desember 2016

Sametinget – sak 009/20 Samisk immateriell kulturarv og UNESCO konvensjonen om vern av immateriell kulturarv – oppfølging og muligheter

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1989-06-27-2?q=ilo%20169>

Konvensjon om biologisk mangfold

<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-06-05-1>

UNESCO konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven

<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2003-10-17-190>

UNESCO konvensjon om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk

<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2005-10-20-100?q=unesco>

FNs erklæring om urfolks rettigheter - UNDRIP

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/internasjonalt-urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter/id87024/>

Grunnloven §108

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn/KAPITTEL_5?q=grunnloven#KAPITTEL_5

Naturmangfoldloven

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=naturmangfoldloven>

Plan- og bygningsloven og Forskrift om konsekvensutredning

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-06-21-854>

Lov om barnehager, Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa, Forskrifter til opplæringslova

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

<https://lovdata.no/referanse/hjemmel?dokID=NL/lov/1998-07-17-61>

Nettressurser:

<https://www.samas.no/>

<https://www.meron.no/nb/>

<https://saemiensijte.no/>

<https://sijtijarng.no/nb/>
<https://www.duodjein.no/language/nb/duodjeinstutt/>
<https://rorosmuseet.no/>
<https://arran.no/>
<http://www.vardobaiki.no/>
<https://senterfornordligefolk.no/>
<http://nordligefolk.no>
<https://mearrasiida.no/index.php>
<https://deatnu.net/>
<http://www.skoltesamiskmuseum.no/>
<http://rdm.no/>
<https://www.facebook.com/DeanuJaVarjjatMuseasiidaTanaOgVarangerMuseumssiida>
<https://www.ipaustralia.gov.au/understanding-ip/getting-started-ip/indigenous-knowledge/indigenous-knowledge-project>
<https://alc.org.au/ahims/#>